

ORTADOĞU'DA İRAN CAYDIRICILIĞI: MİLİS HİLALİ STRATEJİSİ VE KUDÜS GÜCÜ

MUSTAFA YETİM

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2020

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon: +90 850 888 15 20 Faks: +90 312 430 39 48

Email: orsam@orsam.org.tr

Fotoğraflar: Anadolu Ajansı (AA)

ORTADOĞU'DA İRAN CAYDIRICILIĞI: MİLİS HİLALİ STRATEJİSİ VE KUDÜS GÜCÜ

Yazar Hakkında

Dr. Mustafa Yetim

1985 tarihinde Sakarya'da doğan ve ilk ve orta öğrenimini Sakarya'da sırasıyla Sezi Eratik ilköğretim okulu ve Karasu Şehit Üsteğmen İbrahim Abanoz Lisesi'nde tamamlayan Yetim, 2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun olmuştur. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'ndan "2002-2010 arası Türkiye'nin Ortadoğu politikası: Ortadoğu'da değişen Türkiye algısı" başlıklı tez çalışması ile yüksek lisans derecesini alan Yetim, 2016 yılında ise "Ortadoğu ve Lübnan Zemininde Hizbullah: Yeni Weberci Yaklaşım" başlıklı tez çalışmasıyla Uluslararası İlişkiler doktoru olarak Ankara Üniversitesi'nden mezun olmuştur. 2009-2016 yılları arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalıştıktan sonra 2016 yılından itibaren Dr. Öğretim Üyesi olarak aynı bölümde Ortadoğu bölgesine yönelik konuları da içeren dersler vermekte olan Yetim'in, Hizbullah, Lübnan, Türkiye-Katar ilişkileri ve genel olarak Ortadoğu Siyasetini analiz ettiği çalışmaları bulunmaktadır. Dr. Mustafa Yetim aynı zamanda ORSAM'da Körfez Uzmanı olarak görev yapmaktadır.

Şubat 2020

İçindekiler

Giriş	3
İnan'ın İkili Askeri Yapısı	3
İnan'ın "Alternatif" Ortadoğu Önerisinde Kudüs Gücü	4
Kudüs Gücü'nü Anlama: Liderleri, Faaliyet Alanları, Hedefleri ve Kasım Süleymani	6
Sonuç	9
Son Notlar	11

Giriş

İran'ın Ortadoğu politikasının özeti İran Devrim Muhafızlarına (Sipah-i Pasdaran) bağlı Kudüs Gücü'nün temel amacı bölgede İran'a bağlı devlet dışı milis güçlerin oluşturulması, güçlendirilmesi ve böylelikle İran'ın caydırıcı güç kapasitesinin geliştirilmesidir. Diğer bir ifade ile Kudüs Gücü, İran'ın oluşturmak istediği *milis hilalinin* koordinasyon merkezidir. Kudüs Gücü'nün milis hilali oluşturma stratejisinde en önemli başarısı sadece Lübnan sosyo-politik gelişmelerinde değil aynı zamanda Ortadoğu uluslararası ilişkilerinde önemli aktör olan Hizbullah'ın mevcut gücüdür. Dolayısı ile Ortadoğu bölgesindeki kırılgan devlet-toplum ilişkilerini ve bu devletlerin dağılma-çözülme ihtimalini dikkate alan İran'ın devlet dışı oluşumlar aracılığı ile uzun dönemli stratejisini hayata geçirmeyi amaçladığı söylenebilir.

Söz konusu uzun dönemli hedef, basit şekilde bölgedeki terör faaliyetlerini desteklemeyi değil İran yanlısı devlet dışı oluşumların buldukları ülkelerde iktidar alternatifi olmasını sağlamaktadır. Hâlihazırda ABD ve bölgesel müttefikleri ile konvansiyonel çatışmanın maliyetlerinin farkında olan İran yönetimi, bu strateji ile hem büyük savaşlardan kaçınmakta hem de caydırıcı güç kapasitesini artırmaktadır. Bu durum İran'ın söz konusu aktörlere desteğini "Şii Hilali" argümanı üzerinden açıklayan yaklaşımların yetersizliğini de göstermektedir. İran ve bu aktörler arasındaki ittifakı kimliksel faktörlerden daha fazla İsrail-ABD ve bu aktörler ile iş birliği geliştiren ülkelere karşı olma gibi politik faktörlerin belirlediği söylenebilir. Çoğunlukla Şii oluşumlar ile iş birliği geliştirmesine rağmen İran'ın, devlet dışı aktörler ile ittifak kurma stratejisinde Afganistan'daki Taliban ve Filistin'deki direniş hareketi Hamas gibi Sünni aktörler de söz konusudur. Dolayısı ile ideolojik-kimliksel faktörler Ortadoğu'daki mevcut politik çekişmenin meşru-

yet-gerekçelendirme zeminini oluşturmada başvurulan semboller olarak karşımıza çıkmaktadır. İdeolojik-kimliksel sembollerle pekiştirilmiş İran'ın milis hilali stratejisinin sahadaki uygulayıcısı Kudüs Gücü'dür. Dolayısı ile İran'ın Ortadoğu politikasını ve kurmaya çalıştığı caydırıcı güç mantığını anlamak için bu oluşum kuruluş felsefesi, yapısı ve faaliyet alanları iyi anlaşılmalıdır.

Genel verilere göre, 523 bin aktif askeri gücü bulunan İran'ın 350 bin kadar silahlı gücü Ardeş'te ve 125 bini ise Pasdaran'da bulunmaktadır. 40 bin kadar paramiliter güce sahip İran'ın, 1980-88 savaşı sonrası ve sonrasında milis hilali şeklindeki Ortadoğu yönelimini somutlaştıran adımlar attığı anlaşılmaktadır.

İran'ın İkili Askeri Yapısı

İran'ın askeri aygıtı, sınırları, siyasi bağımsızlığı ve iç düzeni korumakla görevlendirilen düzenli ordu (Ardeş) ile rejimi korumakla yetkili İran Devrim Muhafızları Ordusu'ndan oluşmaktadır. Pasdaran'ın, Şah dönemi sonrasında da varlığını sürdüren Ardeş'i dengeleme ve etkisini sınırlandırma amacı ile 1979'daki İslamcı (Şii) devrim sonrasında ortaya çıktığı görülmektedir. Pasdaran'a kıyasla Ardeş'in devletin siyasi, ekonomik ve askeri imkanlarına ulaşmada daha ikincil bir konumda olduğu ve bu durumun iki askeri oluşum arasında rekabeti yoğunlaştırdığı belirtilmektedir. Zaman içerisinde Pasdaran ve ona bağlı birlikler, dünya enerji ticaretinin %20'sini kontrol eden

Hürmüz Boğazı'ndaki enerji merkezli ulaşım da dâhil olmak üzere içeride ve dışarıda sanayicilik, bankacılık, maliye ve üretim gibi İran'ın ekonomik faaliyetlerinde de başat aktör olmuştur. Dahası Kudüs Gücü'nü de içeren, Pasdaran'a bağlı bazı birimlerin illegal ekonomik faaliyetlerde bulunduğu savunulmaktadır.¹ Genel verilere göre, 523 bin aktif askeri gücü bulunan İran'ın 350 bin kadar silahlı gücü Artes'te ve 125 bini ise Pasdaran'da bulunmaktadır. 40 bin kadar paramiliter güce sahip İran'ın, 1980-88 savaşı sırasında ve sonrasında *milis hilali*² şeklindeki Ortadoğu yönelimini somutlaştıran adımlar attığı anlaşılmaktadır.

Bu milis hilalinin ve paramiliter güçlerin İran içindeki yapılanmasının iki önemli ayağını Besiç Direniş Gücü/Ezilenlerin Seferberliği (Besiç-i Mustazafin) ile Kudüs Gücü oluşturmaktadır. 13 milyona yakın üyesi olduğu düşünülen ve İran-İrak savaşı esnasında kurulan ve sonrasında güç kazanan Besiç, 600 bin muharebe kapasitesi olan unsura ve aktif 90 bin silahlı güce sahiptir.³ Gönüllük esası üzerinden faaliyet yürüten ve

İran-İrak savaşı sırasında işgale karşı oluşturulmasına rağmen sonrasında tamamen rejime karşı iç muhalefeti engelleme, düzeni sağlama ve isyanları bastırma gibi görevleri üstlenen Besiç güçleri, rejimin devamlılığını sağlama konusunda Kudüs Güçleri'nden daha hayati bir role sahiptir. Diğer bir ifade ile Pasdaran'ı rejimin ideolojik anlamdaki omurga askeri kuruluşu ve yapılanması olarak tanımladığımızda bu oluşumun iç boyutunu Besiç ve dış boyutunu ise Kudüs Güçleri oluşturmaktadır.⁴

İran'ın "Alternatif" Ortadoğu Önerisinde Kudüs Gücü

Rejimin İslamcı (Şii) uygulamalarını iç alanda yaygınlaştırma ve güçlendirme görevi Besiç tarafından yürütülürken Kudüs Gücü, çoğunlukla Şii milis hareketleri üzerinden İran tarzı rejim anlayışını bölgede teşvik ve mümkün olursa ihraç etmeye çalışmaktadır. Diğer bir ifade ile bu iki oluşum uluslararası ilişkilerde devletlerin iç-dış yüzünü metafor üzerinden açıklamak için kullanılan iki-yüzlü (*Janus-faced*) durumu simgelemektedir. Bu tarz oluşumların sadece İran

ile sınırlı olduğunu düşünmek hatalı olabilir. Şöyle ki otoriter rejimlerin yerleşik olduğu bölgede bu tür uygulamaları yani rejimi koruma temelinde “muhafız” yapılanmaları başka ülkelerde de görülmektedir. Saddam Hüseyin döneminde Irak'ta rejimi korumak amacı ile oluşturulan Cumhuriyet Muhafızları da özel ve elit bir birlik olarak tasarlanmıştır. Dahası Şah rejimi döneminde de İmparatorluk Muhafızları'nın misyonu Saddam ya da Ayetullah Ruhullah Humeyni tarafından oluşturulan muhafız birliklerden farklı değildir.⁵

Yani İran rejimi güvenliğini sadece içeride muhalif oluşumları kontrol etme ve rejimin ideolojik öğretilerini yaygınlaştırma şeklinde sınırlamamış bölgesel düzeni dönüştürmeyi de güvenlik anlayışı ile ilişkilendirmiştir.

Dolayısı ile rejimin ideolojik yayılmasını sağlama ve güvenliğini sürdürme kaygısı Ortadoğu ülkelerinde sadece İran ile sınırlı değildir. Dahası bu çerçevede İslamcı (Şii) İran rejiminin bir önceki seküler otoriter rejimi taklit ettiği ifade edilebilir. Bu durumu İran'ın bir adım daha öteye taşıyarak Kudüs Gücü ve ona bağlı alt birimler ile sadece rejimin güvenliği değil rejimin bölgesel anlamda yaygınlaştırılması hedefini merkeze koyduğunu görmekteyiz. Yani İran rejimi güvenliğini sadece içeride muhalif oluşumları kontrol etme ve rejimin ideolojik öğretilerini yaygınlaştırma şeklinde sınırlamamış bölgesel düzeni dönüştürmeyi de güvenlik anlayışı ile ilişkilendirmiştir. Sonrasında yumuşamasına ve şekil değiştirmesine rağmen İran rejiminin özellikle Humeyni (1979-

1989) döneminde radikal şekilde revizyonist söylem benimsemesi ve bu söylemin merkezine ABD-İsrail ve bölgedeki müttefiklerini yerleştirilmesi bu değerlendirmenin doğal sonucu olarak görülmelidir.

İran'daki bu askeri yapılanma İran dış politikasının temel yansımasıdır. İran-İrak savaşı tecrübesi sonrasında geleneksel savaş yönteminin rejim için risklerini fark eden İran rejimi, savaşı daha uzun sürece yayan, asimetrik metotları tercih eden ve “yeni savaşlar” olgusunu besleyen strateji benimsemiştir. Bu çerçevede İran, Suudi Arabistan, Irak ve Mısır gibi bölgesel rakipleri ve İsrail-ABD gibi öncül düşmanlar ile çatışma sürecini siber ve insansız hava aracı (drone) savaşları gibi konularda da birikimi bulunan devlet dışı oluşumlar üzerinden yürütmeyi amaçlamıştır. Dolayısı ile İran'ın bu aktörler üzerinden bölgede asimetrik savaş yöntemi ile gerçekleştirmeye çalıştığı yayılcı ve ideolojik politikalar öncelikle ulus-devlet, sınırlar, şiddet tekelinin devletin elinde olması ve ulusal temsil gibi modern olguları da aşındırmayı ve merkezinde İran olan daha fazla ulus-aşırı temsiller ve bağlılıklar kurmayı amaçlamaktadır. Bu durum İran'ın Ortadoğu politikasının pek çok açıdan farklı meydan okumaları barındırdığını doğrulamaktadır. Sadece vekil savaşları aracılığı ile yeni savaş olgusunu değil aynı zamanda farklı temsil, egemenlik ve kontrol ilişkileri ile alternatif düzen önerisini üretmektedir.

Bu tür hedefleri gerçekleştirmeye çalışırken İran'ın Ortadoğu bölgesindeki yapısal unsurlardan aktör olarak maksimum derecede faydalandığı söylenebilir. Devlet yapılarının sert, devlet-toplum ilişkilerinde derin problemlerin ve meşruiyet sorunlarının yaygın olduğu Ortadoğu bölgesinde Tahran, bu bölgesel özellikleri milis hilali oluşturma fırsatına dönüştürmüştür. Öyle ki kırılğan ve meşruiyeti yeterince güçlü olmayan devletlerin devrim, sosyal patlamalar ya da dar-

beler gibi gelişmeler ile çözülme sürecine girmesi ile İran, daha önce ilişki geliştirdiği gruplar aracılığı ile bu ülkelerde alternatif “iktidar” merkezleri meydana getirmiştir. Bu kısa yorum İran'ın Ortadoğu stratejisinin bölgedeki yapısal özellikleri dikkate alarak uzun dönemli kurgulandığını ve ortaya çıkacak kaotik durumlara “yatırım” yapma yönelimine sahip olduğunu doğrulamaktadır.

Bu “yatırım” yapma politikasının merkezinde ise bahsettiğimiz tüm meydan okumaları gerçekleştirmeye ve farklı düzen önerisini yaygınlaştırmaya çalışan Kudüs Gücü vardır. Pasdaran'a bağlı olarak çalışmasına rağmen direk olarak İran Dini Lideri tarafından kontrol edilen ve sorumluluğu bu kişiye ait olan Kudüs Gücü, İran-İrak savaşının ardından kurulmuştur. Dolayısı ile Irak-İran savaşı sırasında önemli bir sorunla karşılaşan İran rejiminin güvenliğinin Besiç güçleri ile savaş sırasında ve sonrasında sağlanmasının ve güçlendirilmesinin ardından İran devletinin Kudüs Gücü'nü oluşturarak Ortadoğu yönelimini somutlaştırdığı söylenebilir. Soğuk Savaş (SS) düzeninin sona ermesinin ardından daha fazla ön plana çıkan İslamcı grupları devrimci söylemi ile etkilemeyi ve SSCB'nin alternatif güç merkezi olarak ortadan kalkması ile Ortadoğu'da oluşabilecek güç boşluğunu lehine çevirmeyi planlayan İran'ın Kudüs Gücü'nü bu dönemde ilan etmesi tesadüf değildir. Bu bağlamda Ortadoğu'daki diğer devletlere Pasdaran-Besiç şeklindeki İran askeri-güvenlik yapılanmasını “klonlamayı” hedefleyen Kudüs Gücü, 1982'de Lübnan ve Suriye'de İran yanlısı milis güçler oluşturma amacı ile gönderilen seferi kuvvetlerden gelişmiştir. 1980'li yılların erken dönemlerinde Kurtuluş Hareketleri Bürosu olarak tanımlanan bu güçler, sonrasında İran ikinci dini lideri Ayetullah Ali Hamaney döneminde oluşturulan Kudüs Gücü'nün omurgasını meydana getirmiştir.⁶ Dolayısı ile Humeyni Pasdaran'ı oluşturarak devletin temel askeri-güvenlik yapılanmasını Hamaney ise Kudüs Gücü'nün

oluşumuna ve gelişimine zemin hazırlayarak İran'ın bölgesel politikalarını kurumsallaştırmıştır.

Net tarih olmamasına rağmen İran-İrak savaşının hemen sonrasında kurulduğu belirtilen, resmi olarak 2011'de başlayan Suriye iç savaşına kadar açıklanmayan⁷ ve temel hedefi “devrim ihracı” politikasını İran destekli milis güçler ile gerçekleştirmeyi hedefleyen bu oluşumun İran eski Cumhurbaşkanı Ahmedinejad tarafından kurulduğunu belirtenler de söz konusudur.⁸ 2018'de aralarında Ahmedinejad'ın yardımcılarının tutuklanması üzerine bazı problemler yaşanmasına rağmen Ahmedinejad'ın Cumhurbaşkanlığı döneminde (2005-2013) bu oluşum İran dış-iç politikasında önemli askeri, ekonomik ve siyasi güç kazanmıştır. Ahmedinejad'ın Kudüs Gücü ilk komutanı Ahmed Vahidi'yi batı ve özellikle ABD tarafından yapılan tüm itirazlara ve Uluslararası Kriminal Polis Teşkilatı (INTERPOL) tarafından aranmasına rağmen 2009'da savunma bakanı olarak ataması Ahmedinejad ve Kudüs Gücü arasındaki kuvvetli ilişkiyi göstermektedir.⁹

Kudüs Gücü'nü Anlama: Liderleri, Faaliyet Alanları, Hedefleri ve Kasım Süleymani

1997 yılına kadar bu oluşuma Ahmed Vahidi öncülük etmiştir. Sonrasında ise 3 Ocak 2020'de ABD'nin düzenlediği saldırı sonucu Bağdat'ta öldürülen Kasım Süleymani tarafından yönetilen Kudüs Gücü'nün bu dönem içerisinde bölgedeki faaliyetlerini ve nüfuz alanını bir hayli genişlettiği görülmektedir. Bu ölümün ardından sonra daha fazla Afganistan-Pakistan gibi bölgelerde birikim sahibi olan ve geçmişte Kudüs Gücü Komutan Yardımcılığı'nı yürüten İsmail Kani, bu gücün yeni komutanı olmuştur.¹⁰ Kudüs Gücü'nün faaliyetleri genelde “küçük Ortadoğu” dediğimiz Mısır-İran arasında kalan devletler ve özellikle Süleymani döneminde Doğu Akdeniz'e sınırı olan ülkeler (Levant bölgesi) ile Irak'ta yoğunlaşsa

da bu oluşumun Pakistan, Sudan ve Taliban ile işbirliğinde görüldüğü üzere Afganistan gibi ülkelerde ve hatta Latin Amerika, Afrika ve Asya’nın bazı bölgelerinde dahi aktif olduğuna ilişkin bilgiler mevcuttur.¹¹

1856’da Kaçar Hanedanlığı tarafından oluşturulan bu nişanı İran’da alan komutanın Süleymani olduğunu hatırladığımızda Süleymani öncülüğünde Kudüs Gücü’nün hem İran sisteminde hem de Ortadoğu’da ulaştığı askeri-siyasi gücü anlayabiliriz. Arap ayaklanmaları sonrası süreci en etkili şekilde değerlendiren komutanlardan olan Süleymani, “gölge komutan” pozisyonundan İran’ın Ortadoğu politikasını uygulayan temel aktöre dönüşmüştür.

Dahası ABD, Kudüs Gücü’nü 2011’de ABD’de Suudi Arabistan büyükelçisine düzenlenen suikasttan sorumlu tutulmuş ve terörist faaliyetleri nedeni ile 2019’da terör örgütü olarak ilan edilmiştir.¹² Örgütsel hiyerarşi anlamında Pasdaran’ın deniz, kara, hava, istihbarat, karşı istihbarat, güvenlik ve Besiç ile sekizinci alt birimi oluşturan Kudüs Güçleri’nin işleyiş olarak ise direk olarak İran Dini Lideri Hamaney’e sorumlu elit gücü olduğu ve daha otonom yapısı olduğu görülmektedir.¹³ Hamaney 1989’da yaptığı açıklamada temel hedefi “Filistin’i özgürleştirmek” olarak tanımlanan Kudüs Gücü’nün misyonunu şu şekilde açıklamıştır: “Humeyni bütün dünyada İslami devrim inancına bağlı halk birimleri oluşumunu arzulamıştı. Başka ülkelerin iç işlerine müdahil olmayacağız... fakat İslami devrimin gerçekleştiği ilk ülkedeki (İran) devrimci, disiplinli ve deneyimli askeri gücün tüm dünyada Allah taraftarlarının (Hizbullah) birimlerini destekleme sorumluluğu vardır”. Dolayısı ile “Filistin’i özgürleştirme” gibi misyon tanımlamasına rağmen Kudüs Gücü’nün temel stratejisi devrim ihracını sağlayacak birimlerin tüm dünyada desteklenmesidir.¹⁴ Diğer taraftan bu durum tüm dünya

olarak açıklanmasına rağmen Kudüs Gücü'nün öncül motivasyonu İran'ın milis hilali üzerinden bölgedeki yayılcılığını güçlendirme ve ABD-İsrail ile müttefiklerine yönelik yıpratma stratejisi takip etmektedir.

Süleymani zaman içerisinde İran'ın Ortadoğu stratejisinin merkezine yerleşen ve bu doğrultuda önemli faaliyetler gerçekleştiren figür olmuştur. 1957'de Rabord köyünde doğan, sonrasında Kirman'a taşınan çiftçi çocuğu Süleymani, 12 yaşında inşaat işçiliği yapmış ve 20'li yaşlarda Pasdaran'a katılmıştır. Batı ülkelerince İran'ın devlet destekli terörizm faaliyetlerini destekleyen en kilit isim olarak tanımlanan Süleymani, İran'ın sınır-aşan operasyonlarının yüzü olmuştur. Çoğunlukla Şii milislerin eğitimi, bu oluşumlara maddi kaynak aktarılması ve bu oluşumların faaliyetlerini yönlendirme gibi eylemleri yöneten Süleymani'ye, İran dini lideri tarafından İran'ın en üst askeri madalyası Zülfikar Nişanı verilmiştir. 1856'da Kaçar Hanedanlığı tarafından oluşturulan bu nişanı İran'da alan komutanın Süleymani olduğunu hatırladığımızda Süleymani öncülüğünde Kudüs Gücü'nün hem İran sisteminde hem de Ortadoğu'da ulaştığı askeri-siyasi gücü anlayabiliriz. Arap ayaklanmaları sonrası süreci en etkili şekilde değerlendiren komutanlardan olan Süleymani, "gölge komutan" pozisyonundan İran'ın Ortadoğu politikasını uygulayan temel aktöre dönüşmüştür.¹⁵

Bu çerçevede Kudüs Gücü komutanı özellikle 2003'teki Irak işgali sonrasında Irak'ta yaşanan kaotik durum ile birlikte buradaki İran destekli Şii milisleri güçlendirmiştir. Bunlardan önemli bir tanesi 2003'te ABD ve müttefiklerinin Irak işgaline karşı Mukteda es-Sadr tarafından kurulan ve 2008'de lağvedilen Mehdi Ordusu'dur. Sonrasında es-Sadr ve İran arasında yerel-bölgesel gelişmelere ilişkin bazı farklılıklar ortaya çıkmasına rağmen aralarındaki güçlü ilişkinin devam ettiği söylenebilir. Es-Sadr ve İran arasındaki

ilişkilerin yanı sıra İran, Irak'ta Ramazan Tugayı, Bedir Tugayı ve Hizbullah Tugayları (Ketaib Hizbullah) gibi Irak siyasi-askeri yapılanmasında etkili olan Şii-temelli oluşumlar ile varlığını sürdürmektedir. Bu tür oluşumlar İran'ı Irak'ta zaman içerisinde belirleyici bölgesel güç haline dönüştürmüştür. Bu grupları kapsamlı şekilde destekleyen İran'ın, Irak'ın işgal sürecine en hazırlıklı aktörlerden biri olduğunu ifade edebiliriz.¹⁶ Bu kaotik durumun yanı sıra 2013-2014 yıllarında DAEŞ terör örgütünün Suriye-Irak'ta daha etkin oluşuma dönüşmesi ve Irak'ta Musul gibi önemli yerleri işgal etmesi ve Bağdat'ı tehdit etmesi sonrasında ABD, Kudüs Güçleri ile zımnı ortaklık geliştirmiştir. Böylece DAEŞ ile mücadele çerçevesinde bahsi geçen Iraklı Şii milislerin çatı oluşumu olarak Halk Seferberlik Güçleri (Haşdi Şabi) 2014'te kurulmuştur. O tarihten itibaren Irak siyasetini şekillendiren bu oluşumun Kudüs Gücü ile yakın iş birliği söz konusudur. Bu süreç içerisinde ABD'nin DAEŞ tehdidini önceleyerek Kudüs Gücü'nün Haşdi Şabi ile iş birliğini ve dolayısı ile Irak'ta artan etkisini onayladığını söyleyebiliriz. DAEŞ tehdidine karşı benzer iş birliği Suriye'de gerçekleşmiştir.¹⁷ Halihazırda 1980'li yılların başlarında ortaya çıkan ve İran ile güçlü "ulus-aşırı" bağlara sahip Hizbullah'ın Lübnan içerisindeki ulaştığı hegemon konumu düşündüğümüzde bu gelişmeler sonrasında Irak, Kudüs Gücü'nün milis hilali stratejisinde Lübnan'dan sonraki ikinci önemli hareket alanı olmuştur.

Hizbullah'ın, Kudüs Gücü ve İran'ın Ortadoğu'daki "devrim ihracı" söyleminin en başarılı örneklerinden biri olduğu genelde kabul görmektedir. Bu oluşumun Genel Sekreteri Hasan Nasrallah'ın 1990'lı yılların ortalarından itibaren İran Dini Lideri-Rehberi'ni "Fakih" olarak tanıması ve karar verme mekanizmasında en üst otorite olarak değerlendirmesi bu "başarı"nın en önemli somut sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Dahası Hizbullah'ın Cihat Kon-

seyi liderliğini 2008'de Suriye'nin başkenti Şam'da İsrail tarafından öldürülene kadar yürüten İmad Mugniye ile Süleymani arasındaki ilişkiler bu iki oluşumun askeri operasyonları birlikte yönettiğini göstermektedir. Bu işbirliği Mugniye sonrasında da özellikle Suriye'de Esad rejimini koruma-güçlendirme amacı ile devam etmiştir.¹⁸ Halihazırda Hizbullah'ın İran'ın müttefiklerinden ve "direniş cephesi" aktörlerinden Suriye'de Esad rejimini kurtarmak amacı ile 2013'ten itibaren tüm askeri-siyasi imkânlarını harekete geçirerek İran'a sunduğu hayati desteği hatırladığımızda İran'ın milis hilali stratejisinin ve bu strateji içerisindeki Kudüs Gücü'nün rolünün önemi ortaya çıkmaktadır. Böylelikle Ortadoğu bölgesinde Suriye dışında devlet olarak müttefikleri sınırlı olan İran, bölgesel amaçlarını gerçekleştirmek için devlet dışı müttefik oluşturma stratejisini başarılı şekilde sürdürmüştür.¹⁹

İran'ın devlet dışı müttefik oluşturma ve bu aktörler üzerinden geleneksel savaşlardan kaçınma stratejisinin son dönemdeki yeni ve üçüncü sahası Suriye olmuştur. Daha önce bu ülke ile Esad rejimi üzerinden geleneksel ittifak ilişkisi geliştiren İran'ın ülkedeki iç savaş durumu sonucunda sahadaki varlığı yıllar içinde pekişmiş ve Hizbullah-İran arasındaki coğrafi ayrılık İran destekli milis güçlerinin Suriye'deki varlığı ile ortadan kalkmıştır. Lübnan Hizbullah'ının yanı sıra Afganistan ve Pakistan'daki Şiiilerden oluşturulan İran destekli Fatimiyyun Tugayı ve Zeynebiyyun Tugayı gibi milis güçler aracılığı ile İran, Suriye'de oluşan kaotik durumu kendi pozisyonunu tahkim etme amaçlı değerlendirmiştir. Bu şekilde "Şii Hilali" olarak tanımlanan İran, Irak, Suriye ve Lübnan arasındaki coğrafi bağlantı silahlı milisler aracılığı ile sağlanmıştır. Buradaki milis hilalinin oluşmasında Levant bölgesine ayrıca önem veren Süleymani'nin merkezi rolü olduğu hatırlanmalıdır. Hizbullah Genel Sekreteri Nasrallah'ın Kudüs Gücü ile Hizbullah arasındaki etkileşime ve gelişen işbirliğine değindiği açık-

lamalarında Süleymani'yi kastederek "keşke yerine ben ölseydim" iması ve heykelini dikmesi Süleymani'nin Levant bölgesindeki nüfuzunu doğrulamaktadır.²⁰ Dolayısı ile Süleymani'nin Levant bölgesinde milis hilalini tamamlayıcı rolü olmuştur.

Fakat Süleymani ve Kudüs Gücü'nün rolü sadece bu bölge ile sınırlı kalmamış ve Yemen iç savaşı ile Körfez'de de varlık göstermiştir. Levant bölgesindeki Şii milisler kadar güçlü ulus-aşırı bağlara sahip olmamasına rağmen Kudüs Gücü aracılığı ile İran'ın Yemen iç savaşında muhalif grupların öncülüğünü üstlenen ve Zeydi (Şii) geleneğine mensup Husi'ler ile de 2014-2015 yıllarında şiddetlenen iç savaş sonrasında ilişkileri güçlenmiştir.²¹ İran-Suudi Arabistan gerilimi sonrasında 2019 Eylül ayında ortaya çıkan Suudi Arabistan petrol şirketi Aramco'ya ve Suudi Arabistan'a yönelik çeşitli saldırılar ve Hürmüz boğazındaki petrol tankerleri ve ticaret gemilerine yönelik sabotajlar bu bölgedeki Husi milisleri de içeren İran destekli devlet dışı oluşumları akla getirmiştir.

Sonuç

Kudüs Gücü'nün temel hedefi "devrim ihracı" olarak açıklanmasına rağmen İran'ın devlet dışı müttefiklerinin kendi ülkelerindeki konumlarını dikkate aldığımızda temel meselenin bu olmadığı anlaşılmaktadır. Irak'taki İran destekli Şii milislerin, Lübnan'da Hizbullah'ın ve Filistin'de Hamas'ın siyasi sistemle bütünleşme çabaları, Sünni aktör Taliban'ın Afganistan'da ve Husilerin Yemen'de kendi gündemlerinin olması İran ve bu aktörler arasındaki çok boyutlu ilişkiyi "Şii Hilali" argümanı kadar "devrim ihracı" söyleminin de açıklamakta yetersiz kalacağı ortadadır. Dolayısı ile bu aktörlerin kendi ülkelerinde İran benzeri bir sistem kurma konusunda ne derece istekli olduğuna yönelik yeterince soru işaretleri olduğunu düşündüğümüzde meselenin gerçek boyutunu daha rahat anlayabiliriz. "Devrim

ihracı” ya da “Şii Hilali” oluşturmaktan ziyade İran'ın kısa ve orta vade de bahsi geçen aktörler üzerinden bölgedeki caydırıcı gücünü pekiştirmeye ve bölgesel güç mücadelesinde alternatif durumunu sürdürmeye çalıştığı söylenebilir. Uzun dönemde ise İran'ın, bu devlet dışı müttefiklerin rejim sahiplerine dönüşme ihtimaline yatırım yaptığı ve böylelikle devlet dışı müttefik durumunu devletler-arası boyuta taşımayı planladığı söylenebilir.

Bu strateji bağlamında Pasdaran-Kudüs Gücü aracılığı ile İran ilk olarak Lübnan'daki Şii devlet dışı oluşumların askeri-siyasi güçlenmesinde rol oynamıştır. Bu tecrübe 2003 sormasında Irak'ta süregiden kaotik durum ile birlikte bu ülkede kurumsallaşmış ve Suriye'ye taşınmıştır. Bu açıdan bakıldığında Arap ayaklanmaları İran'ın devlet dışı müttefik oluşturma ve böylelikle bölgedeki sert gücünü güçlendirme boyutuna yeterince “katkı sağlamıştır”. İran'ın bölgedeki bu şekilde gelişen yayılcı politikasının gerçekleşmesi sürecinde şüphesiz Kudüs Gücü ve 3

Ocak'ta öldürülen Kudüs Gücü komutanı Süleymani'nin rolü belirleyici olmuştur. Geleneksel çatışmalar yerine devlet dışı silahlı aktörler üzerinden asimetrik savaş stratejisini benimseyen ve benimsediği bu strateji ile Ortadoğu'daki egemenlik, sınırlar ve temsil gibi “modern” uluslararası ilişkiler unsurlarına da meydan okuyan İran, rekabet-çatışma içerisinde olduğu aktörlere bu oluşumlar üzerinden dolaylı baskı uygulayabilmektedir. Kudüs Gücü'nün bölgede elde ettiği hareket alanı ve devlet dışı ittifak ilişkilerini göz önüne aldığımızda Süleymani'nin öldürülmesinin bu sürece önemli oranda zarar vermediği ortadadır. Sonuç olarak Kudüs Gücü'nün merkezde yer aldığı, genelde Levant bölgesinde yoğunlaşan ve son dönemlerde Körfez ile Afganistan-Pakistan hattına yayılan devlet dışı oluşumlar aracılığı ile caydırıcılık oluşturma yönelimi İran'ın Ortadoğu politikasının özünü oluşturmaktadır. Bu özün sonucu olan Kudüs Gücü'nün, yeni komutanı Kani döneminde de temel politikalara uygun hareket edeceği ortadadır.

Son Notlar

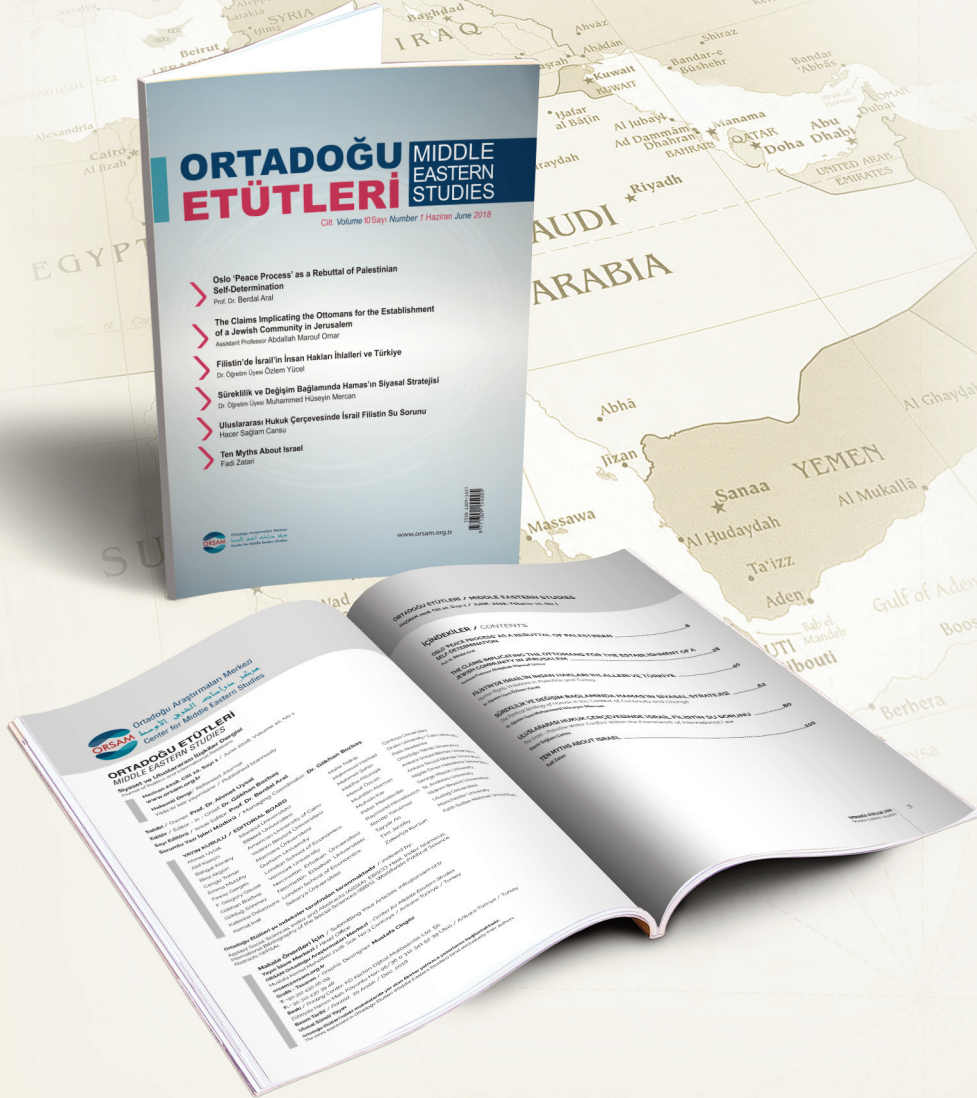
- ¹ “Iran’s Revolutionary Guards”, *Council on Foreign Relations*, 6 Mayıs 2019; “Profile: Iran’s Revolutionary Guards”, *BBC*, 3 Ocak 2020.
- ² İran’ın Ortadoğu yönelimini açıklarken genel itibari ile “Şii Hilali” kavramı kullanılmakta fakat bu kavramın İran’ın Şii gruplar dışındaki aktörler ile de iş birliği gerçekleştirdiğini, bütün Şii grupların İran ile işbirliği yapmadığını ve işbirliği yapan Şii aktörlerin de tek motivasyonunun Şii kimliği olmadığını göz önüne aldığımızda yeterince açıklayıcı bir kavram olmadığı anlaşılmaktadır. Detaylı bilgi için bakınız; Kayhan Barzegar, “Iran and the shiite crescent: Myths and realities”, *Brown J. World Aff.*, Vol. 15, 2008, ss. 88-96; Pat Proctor, “The Mythical Shia Crescent,” *Parameters* 38, no. 1, 2008, ss. 30–42; Samantha May, “The Rise of the “Resistance Axis”: Hezbollah and the Legacy of the Taif Agreement”, *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol. 25, No. 1, 2019, ss. 117-132.
- ³ Detaylı bilgi için bakınız; “Chapter Seven: Middle East and North Africa”, *The Military Balance*, Vol. 119, No. 1, 2019, ss. 340-44.
- ⁴ Matthew M. Frick, “Iran’s Islamic Revolutionary Guard Corps: An Open Source Analysis”, *JFQ*, Vol. 49, 2008, ss. 123-125.
- ⁵ Miriam Berger, “What is Iran’s Revolutionary Guard Corps that Soleimani helped to lead?”, *Washington Post*, 4 Ocak 2020; “What is Iran’s Revolutionary Guard?”, *DW*, 5 Nisan 2019.
- ⁶ “Iran’s Playbook: Deconstructing Tehran’s Regional Strategy”, *The Soufan Center*, 2019, s. 13.
- ⁷ Morad Veisi, “A Look At Three Decades Of Iran’s Secretive Quds Force”, <https://www.rferl.org/a/iran-quds-force-soleimani-explainer/30366930.html>; “Analysis: Iran’s Quds Force - from secret army to ‘saviour of the region’”, *BBC Monitoring*, 6 Şubat 2020.
- ⁸ Michael Wigginton, et al, “Al-Qods Force: Iran’s weapon of choice to export terrorism.” *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, Vol. 10, No. 2, 2015, s. 154.
- ⁹ “Iran appoints bombing suspect as defence minister”, *Guardian*, 3 Eylül 2009.
- ¹⁰ “İran Devrim Muhafızları Ordusu Kudüs Gücü Yeni Komutanı: İsmail Kani”, *Suriye Gündemi*, 7 Ocak 2020.
- ¹¹ Ben Smith, “The Quds Force of the Iranian Revolutionary Guard”, *Library House of Commons*, 2007, ss. 2-6; Wigginton, “Al-Qods Force”, a.g.e., ss. 154-162; “Iran’s new Quds Force commander brings continuity to the post held by his slain predecessor”, *Washingtonpost*, 4 Ocak 2020.
- ¹² “Profile: Iran’s Revolutionary Guards”, *BBC*, 3 Ocak 2020.
- ¹³ Morad Veisi, “A Look At Three Decades Of Iran’s Secretive Quds Force”, <https://www.rferl.org/a/iran-quds-force-soleimani-explainer/30366930.html>.
- ¹⁴ “Analysis: Iran’s Quds Force - from secret army to ‘saviour of the region’”, *BBC Monitoring*, 6 Şubat 2020.

- ¹⁵ Dexter Filkins, “The Shadow Commander”, *New Yorker*, 23 Ekim 2013; Tim Arango, Ronen Bergman ve Ben Hubbard, “Qassim Suleimani, Master of Iran’s Intrigue, Built a Shiite Axis of Power in Mideast”, *NYTimes*, 3 Ocak 2020; Morad Veisi, “Kudüs Gücü İran Ordusu İçinde Gücünü Nereden Aldı?”, *VOA*, 10 Ocak 2020.
- ¹⁶ Bill Roggio, “Iran’s Ramazan Corps and the ratlines into Iraq”, *Longwar Journal*, 5 Aralık 2007.
- ¹⁷ Miriam Berger, “What is Iran’s Revolutionary Guard Corps that Soleimani helped to lead?”, *Washington Post*, 4 Ocak 2020.
- ¹⁸ Dexter Filkins, “The Shadow Commander”, *New Yorker*, 23 Ekim 2013.
- ¹⁹ İran-Hizbullah ilişkileri için bakınız; Nail Erhan, “Hizbullah-İran ilişkileri”, *İram Perspektif*, 2019, ss. 8-13.
- ²⁰ “Statue of Qassem Soleimani pointing towards Jerusalem unveiled along Lebanese-Israeli border: video”, *Al-Masdar News*, 16 Şubat 2020; “Sayyed Nasrallah: Influence of Suleimani, Muhandis Today Stronger than Ever”, *Al-Manar*, 13 Şubat 2020.
- ²¹ “Exclusive: Iran steps up support for Houthis in Yemen’s war – sources”, *Reuters*, 21 Mart 2017.

ORTADOĞU ETÜTLERİ

MIDDLE EASTERN STUDIES

Hakemli Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. İki aylık periyotlarla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın altı ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. İngilizce ve Türkçe yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

📍 Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok.
No:3 Çankaya/Ankara

☎ +90 (850) 888 15 20
📠 +90 (312) 430 39 48

✉ info@orsam.org.tr
🌐 www.orsam.org.tr

📺 📺 📺 📺
orsamtr